

ню цієї термінології, а також уможливує прогнозування шляхів і способів поповнення її новими одиницями у процесі активного розвитку туризмознавства як науки, оскільки засоби і структурні моделі, які відповідають основним принципам професійної реалізації системи і структури мови – актуальності, доцільності, аналітичності є найбільш продуктивними.

Умовні скорочення назв джерел:

КГТ – Красзнавство. Географія. Туризм.

МТ – Міжнародний туризм.

ЕТ - Енциклопедія туриста / Под ред Е.И. Тамма. – М., 1993.- 610 с.

Мартынов - Мартынов А.И. Промальп (Промышленный альпинизм). – М.: Изд-во «СпортАкадемПресс», 2001.- 208с.

Джерела та література

1. Голанова Е.И. Номинация в сфере автолексики // Способы номинации в современном русском языке. – М.: Наука, 1982. – С.159–228.
2. Даниленко В.П. О грамматических особенностях терминов-существительных // Русская речь. – 1970. – № 6. – С.63–66.
3. Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. – К.: Видавничий дім „КМ Academia”, 2000. – 218 с.
4. Журавлєва 1998: Журавлєва Т.А. Особенности терминологической номинации. – Донецк: Донбасс, 1998. – 253 с.
5. Клименко Н.Ф. Абревіатура// Енциклопедія “Українська мова”/ Редкол. Русанівський В.М., Тараненко О.О. та ін. – К.: Українська енциклопедія, 2000. – 752 с.
6. Клименко Н.Ф. Осново- і словоскладання у процесах номінації сучасної української мови // Українська мова. – 2003. – № 3–4. – С.83–105.
7. Костенко Л.М. Лексико-семантична та словотвірна структура української термінології садівництва. Автореф. дис. канд. філол. наук. – Запоріжжя, 2005. – 22 с.
8. Лях Ірина. Композити в термінології // Українська термінологія і сучасність: Зб.наук.праць. Вип.IV. – К.: КНЕУ, 2001. – С.72–74.
9. Малевич Л.Д. Становлення і розвиток української гідромеліоративної термінології. Автореф. дис. канд. філол. наук. – К., 1999. – 20 с.
10. Ніколаєва А.О. Структурно-семантична характеристика термінології програмування, комп'ютерних мереж та захисту інформації. Автореф. дис. канд. філол. наук. –Харків, 2002. – 16 с.
11. Овчаренко Н.І. Способи номінації і словотворення у сучасній українській мінералогічній термінології. Автореф. дис. канд. філол. наук. – Донецьк, 1996. – 18 с.
12. Панько Т.І. Системність і мотивованість у політекономічній термінології // Мовознавство. – 1979. – №6. – С.15–19.
13. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство. – Львів, 1994. – 216 с.
14. Симоненко Л.О. Формування української біологічної термінології. – К.: Наукова думка, 1991. –152 с.
15. Суперанская и др. 1989: Суперанская А.О., Васильева Н.В., Подольская Н.В. Общая терминология: Вопросы теории. – М., 1989.- 243 с.

Шацький І.В.

ТВОРИ О.Ольжича “ГРУДЕНЬ 1932” ТА “НЕЗНАНОМУ ВОЯКОВІ”: АКТАНТНА МОДЕЛЬ

Постановка проблеми. В сучасному літературознавстві поширеними є погляди, відповідно до яких маркерами сучасної культури виступають тотальна невизначеність і релятивність, а особистість не є цілісним та внутрішньо стабільним суб'єктом, який має стійку природу (Ю.Крістева, Ж.Лакан, М.Фуко). А відтак часто акценти дослідження художніх творів зміщуються з індивідуально-особистісних та соціально-психологічних аспектів їх змісту на аспекти дискурсивно-текстологічні та комунікативні, таким чином часто нівелюючи ідейно-сміслові навантаження доробку митців. Особливої ваги набувають ці питання при розгляді творчості поетів Празької школи, зокрема О.Ольжича, оскільки ідейно-змістове навантаження його творів яскраво виражено, чітко підпорядковує собі всі інші аспекти художньої образності.

Мета статті. Окреслити актантні моделі поем О.Ольжича “Грудень 1932” та “Незнаному Воякові”, встановити їх співвідношення з ідейним навантаженням та загальним пафосом даних творів.

Олег Ольжич і в боротьбі, і в науці, і в поезії був взірцем громадянського обов'язку і чину.

Збірка “Вежі” О.Ольжича вийшла в Празі 1940 р. Її складають дві великі ліро-епічні поеми, написані, щоправда, ще на початку 30-х рр. Це – “Грудень 1932” (початкова назва “Городок 1932”, згодом виправлена автором), датована 1933 роком, і “Незнаному Воякові”, створена у 1935 році. Обидві вони цілком присвячені сучасності, тобто націоналістичному руху – в основному на Галицьких землях у 30-х роках, коли Польська держава окупувала Галичину. Найефективнішою і найсильнішою організацією руху спротиву українців стала ОУН.

Чимало фахівців, зокрема Ю.Бойко, М.Неврлий, О.Баган, Б.Червак, Л.Череватенко, досліджуючи спадщину поета, приділяли велику увагу саме “Вежам”. Всі вони були доволі одностайні у своїх судженнях, відзначаючи, що в цій збірці висловлено кредо О.Ольжича, все “...найповніше і найпереконливіше, про що він думав “безсонними ночами”, чого прагнув, чим карався. Тут знайшла свій філософський та художній вираз ідеологічна програма ОУН, як її потрактовував і сповідував поет” [5, 374].

Втілена в “Незнаному воякові” та “Грудні 1932” ідея Чину, “горіння” за долю Вітчизни мала пробувати думку про волю України, плекати відданість справі у серцях молодого покоління.

Сюжетною основою поеми “Городок 1932” став напад бойовиків Організації українських націоналістів на пошту в м. Городку Ягайлонським на Львівщині. Причина нападу була прозаїчна: ОУН постійно потребувала коштів, яких інакше не можна було добути. Напад був невдалим. У приміщенні спалахнула стрілянина. Було забито начальника пошти. Але при цьому один з бойовиків (Володимир Старик) загинув, другий (Юрій-Мирослав Березинський), смертельно поранений, застрелився. Ще двох – за сприяння місцевих селян-українців – схоплено, віддано під суд і 23 грудня 1932 року Василя Біласа і Дмитра Данилишина повішено у Львові.

О.Ольжича, як і всю українську громадськість, схвилювала і приголомшила ця подія, в першу чергу тому, що самі – хай несвідомі – українці виказали земляків. Про городоцьку операцію писав не тільки Ольжич, вірші Біласу й Данилишину присвятила й Олена Теліга (“Засудженим” та “Сучасникам”).

Втім, у поемі “Грудень 1932” здійснена націоналістичними бойовиками акція виступає лише приводом, відправним пунктом, що давав зразок екзистенційної ситуації – грані між життям і смертю, в якій часто опинялися герої творів О.Ольжича, але то були змодельовані ситуації, а тут їх створило саме життя. І ще, напевне, поведінка юнаків була не тільки мобілізуючим моментом, а й примірянням себе до подібної ситуації, яка може статися.

Визначимо ролі актантів поем “Грудень 1932” та “Незнаному Воякові”, їх формальні позиції уздовж нарративної траєкторії та стани, набуті актантами у логічному розгортанні нарративу, також актантні моделі поем – структури відношень, досягнуті між актантами. За А.Греймасом оригінальна актантна модель включає шістьох актантів: суб’єкт (шукає об’єкта), об’єкт (шукається суб’єктом), відправник (суб’єкта у його пошуку об’єкта), одержувач (якому доставляється об’єкт), помічник (суб’єкта) й опонент (суб’єкта) [4, 9].

В “Грудні 1932” окреслена така актантна модель: суб’єкт – ліричний герой. Хоч формально історичними учасниками зображуваних подій є бойовики ОУН, а отже на дієгетичному рівні екзистентами мали б виступати персонажі, проте з метою показати близькість описуваних подій автор за допомогою форми суб’єктивної об’єктивації (“ за нами”, “здолали ми”, ...ми Залізну накиннули сіль”, “це кров наша тут заклета”, “не угнутість нашої волі”) виводить ліричного героя учасником зображуваного, водночас розчиняючи його у своїх переживаннях і наближуючи до образу автора. Ліричний герой тут виступає наратором, який є частиною дієгезису – гомодієгетичним наратором.

Як вже було з’ясовано раніше, справжньою метою акції були кошти, що їх потребувала ОУН. Якби О.Ольжич саме кошти вивів би об’єктом, якого шукає суб’єкт, це було б оспівуванням тривіального пограбування. Тому автор акцентує свою увагу саме на ідейній мотивації. Мета – “здобутий в огні бастион” [2, 85]. З цим завданням співвідноситься і вираження відправника суб’єкта – ОУН. Організація як така у творі не фігурує, натомість відправником в актантній моделі “Грудня 1932” виступає революція (“Сьогодні найбільшого чину / Вона зажадає від вас”), яка віддає наказ через посередника-зв’язкового (ОУН).

Надзвичайно важливим і ключовим є осмислення актантних ролей помічника та опонента (суб’єкта). Помічників немає (“За нами розгубленість мертва, / Де страх і покора - закон”; “Містечко – як сіра твань... сіра змора”). Сірий колір наразі виступає як символ пасивності та байдужості. Опонентами виступають польська окупаційна влада і земляки, що видали суб’єкта. Гіркотою і болем сповнені слова бойовиків, звернені не тільки до місцевих селян, що їх побили і зв’язали, а й до всіх тих, які в націоналістах бачили лише “ворогів народу”, хоч вони самі жертвували за той народ власним життям:

Товаришу любий мій, брате,
Дивися у вічі рабам, –
Як будете так воювати,
України не бачити вам! [2, 83].

Ці слова є ключовими в ідейному розумінні поеми, оскільки народ є кінцевим одержувачем і за логікою мав би виступати в ролі помічника.

Поема-цикл “Незнаному воякові” (1935) композиційно складає другу частину “Веж”. Твір ідейно і тематично поглиблює попередню поему і становить, так би мовити, поетичну історію галицького революційного підпілля. Це зображення становлення, життя і смерті юнака-революціонера. Поема складається з 32-х мініатюр, які підкреслюють щось істотне на кожному етапі. Події твору перебувають у тісному зв’язку з почуваннями ліричного героя, які відображають етапи його духовної еволюції. Цілісно завершені фрагменти поеми, подані суто графічно як окремі вірші, утворюють змістову єдність. Концептуальне світосприймання втілено в їх системності. Сюжет поеми “Незнаному Воякові” доволі мало розвинутий, що є характерним для жанру поеми-циклу. Так, сюжет твору будується навколо певної події (окупація Галичини Польщею та спротив українців), роздуми ліричного героя постійно повертаються до неї, формуючи коло проблем: осуд бездушності, духовної бідності псевдо-учителів, міщанства, рабської поведінки, уславлення самопожертви, самопошвасти, героїчного чину, віри у вічність нації, плекання надій на власну державу, що заясніє “дзвінка і сліпуча, як слава”. Як і в попередній поемі, ліричний герой функціонує як образ збірний і виконує роль оповідача. Крізь його світоглядну систему та почуття і переживання сприймаються образи-персонажі й творча концепція. Збережена характерна для поеми масштабність. Обрання форми поеми зу-

мовлене прагненням говорити про важливе, головне в житті нації. Поемним є і стиль викладу. За А.Карповим, “поемне слово містить особливе навантаження і разом з тим володіє підвищеною здіймаючою силою” [1, 239]. Заряд “здіймаючої сили” особливо важливий у публіцистичній поезії. Пафос героїки і трагічно-оптимістичного творить своєрідний сплав, характерний для всієї творчості О.Ольжича.

Актантна модель поеми-циклу “Незнаному Воякові” порівняно з попередньою лишається майже без змін і представлена чотирма актантами: відправником, суб’єктом, об’єктом, одержувачем та ауксиліантом-опонентом. Помічника, так само як і в попередній моделі, нема, що теж є досить характерним, оскільки дієгетичний світ у творі віддзеркалює об’єктивну дійсність, а ОУН, ведучи бої з польською окупаційною владою на Західній Україні, могла розраховувати тільки на власні сили. Відправником є ОУН, безпосередньо наказ (об’єкт) ліричний герой отримує через “товариша”. Об’єкт – замах (“вбити плаза”). Особливістю є те, що наказ (об’єкт) ліричний герой (суб’єкт) отримує лише у XVIII вірші. До цього спостерігаємо опис дієгезису, у якому визріває характер ліричного героя, спостерігаємо процес його самовизначення. Модалізація (визначення) ліричного героя становить окрему актантну модель, що складається з чотирьох актантів: відправника, суб’єкта, об’єкта та одержувача. Суб’єкт – ліричний герой, відправник – ліричний герой. Фактично він є алетичним модальним оператором, оскільки виражає модальність необхідності у процесі самовизначення (об’єкта). Перед нами постає рішучий характер, який не може залишатися осторонь і зайняти пасивну позицію у своєму дієгезису. Його, тоді ще “гімназиста у Львові”, душу спалює “задушений гнів / На рабсько-плескатий поранок”, він не може дивитися “як люди, що знали визвольні бої, / Улесливо кланялись пану”, йому болить “потворна оголена суть / Повільної зради ідеї”, що знаходить свій вияв у гнівному: “Не може, не може, не може ж так бути!” [2, 87] і відправляє на пошук відповіді на питання, що робити? Таким чином даний актант (ліричний герой) проходить всю повноту нарративної траєкторії від усвідомлення необхідності самовизначитися до здобуття об’єкта. Юнак “розпізнав” людей, “що знають що треба робити” (ОУН) і пристав до них. Отже, еволюція характеру ліричного героя у творі окреслена окремою актантною моделлю, що представляє наратору сполуку “модель у моделі”.

Після отримання наказу (об’єкта) темп оповіді прискорюється, спостерігаємо швидку зміну подій: легке вагання, обдумування нападу, сам напад, “чорна сироватка зради” (ворог був готовий до нападу), сам напад, перестрілка, смерть ліричного героя від кулі. Відтворенню загального настрою відповідає особливий темп вірша. Це характерне Ольжичеві *staccato* (уривчастість). Важливим елементом ритмо-мелодійної організації тексту є рефрен, який повторюється з незначними змінами у побудові фрази (“Ми йдем неухильно, ми йдем до кінця, / І вибух зголосить наш прихід”) [2, 88].

Останній вірш-цикл є своєрідним підсумком подій. Провідного значення набуває образ вітру, який тут виступає символом націоналістичного духу. Завершується твір зверненням до читача: “Розкрийте зиниці, розкрийте серця, / Черпайте кришталеве повітря!” тлумачимо як заклик ліричного героя не відомежуватися від долі держави, брати активну участь у державотворенні, пам’ятати і вшановувати власну історію і патріотів, які віддали життя за те, щоб “Над диким простором Карпати – Памір... Ясніла Залізна Держава” [2, 97].

Висновки. Таким чином для поета події, інтерпретовані у творах “Грудень 1932” та “Незнаному Воякові”, – це привід для розмови ширшої і важливішої. Це нагода порушити ряд проблем, які навіть сьогодні лишаються актуальними, зокрема пробудження національної свідомості молоді. “Грудень 1932” та “Незнаному Воякові” пройняті вірою в Націю як єдність, що спроможна подолати всі перешкоди, вірою в “невідгадану силу” людини.

Ролі актантів, а також актантні моделі творів співвідносяться з провідною ідеєю поем “Грудень 1932” та “Незнаному Воякові” і є характерними для ідеї чину, втіленої у даних творах. Ліричний герой (суб’єкт в актантній моделі) поем О.Ольжича аналізує та узагальнює дійсність, виражає не тільки власні погляди та оцінки, а й свідому позицію цілого народу, духовно зливається з ним, стає його моральним проводирем. Завдяки такій позиції він став виразником сподівань тисяч галичан, що жили в умовах польської окупації, та емігрантів. Водночас автор висвітлює і власні життєві цінності, висловлює своє кредо, показує, що найголовнішою має бути боротьба за ідею, яка здебільшого призводить до загибелі, проте ця загибель є ще одним кроком до перемоги всієї української нації, а значить і перемоги тих, що полягли.

Пафосність мовлення, особлива ритміка, актантні моделі поем, актантні ролі ауксиліантів та власне актантів, відповідна семантика творів збірки “Вежі” зумовлюються їх ідейним навантаженням і мають на меті викрити негативне, створити ідеал справедливого, справжнього, яке має стати основною буттєвою засадою “Нової Людини”.

Джерела та література

1. Карпов А. Пространство поэмы // Дружба народов. – 1986. – № 7. – С.238–246.
2. Ольжич О. Незнаному Воякові. – К.: Дніпро, 1994. – 432 с.
3. Скирда Л. Сучасна українська поема. – К.: Либідь, 1990. – 168 с.
4. Ткачук О. Наратологічний словник. – Тернопіль: Астон, 2002. – 173 с.
5. Череватенко Л. “Я камінь з Божої праці...” // Ольжич О. Незнаному Воякові. – К.: Дніпро, 1994. – С.351-425.